

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи**

ПУНДА Вячеслав Олександрович

**Особливості формування психологічної готовності мобілізованих
військовослужбовців до ведення бойових дій /
Peculiarities of formation of psychological readiness of mobilised servicemen for comb
at operations**

Спеціальність: 053 Психологія
освітньо-професійна (наукова) програма - Психологія
кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент
групи ПСм-21
Пунда В.О.

підпис

Науковий керівник:
к.психол.н., доцент
Гірняк Г.С.

підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2024 р.
Завідувач кафедри

підпис

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	7
1.1. Сутнісний зміст і структура психологічної готовності особистості	7
1.2. Чинники та рівні розвитку психологічної готовності	12
1.3. Шляхи та способи розвитку психологічної готовності особистості до діяльності у кризових ситуаціях	155
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ.....	24
2.1. Організація емпіричного дослідження.....	24
2.2. Діагностика психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій.....	29
2.3. Соціально-психологічні умови розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців	366
Висновки до розділу 2	410
РОЗДІЛ 3 ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ.....	432
3.1. Програма розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій	432
3.2. Динаміка рівнів розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій	476
Висновки до розділу 3	51
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах російсько-української війни великого значення набуває питання психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців. Її низький рівень негативно впливає на боєздатність підрозділів ЗСУ та викликає численні соціальні проблеми в суспільстві, що є справжнім подарунком для держави-агресора. Саме тому, з метою поліпшення рівня психологічної готовності українських мобілізованих військовослужбовців, вирішено було провести дослідження особливостей розвитку їх психологічної готовності та самостійно розробити й апробувати розвивальну програму.

Отже, актуальність теми зумовлена перманентним зниженням рівня психологічної готовності українських мобілізованих військовослужбовців в умовах війни на виснаження, що використовується військами та пропагандистами РФ для залякування українців й захоплення територій України.

Питання суті та особливостей психологічної готовності розглядали вітчизняні дослідники О. Самойленко, П. Лисак, А. Кириченко, А. Гіряк, Н. Пивошук та інші.

Проблемоформування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій розглядали багато українських та закордонних науковців. Серед них В. Алещенко, В. Мороз, О. Тімченко, О. Кокун, В. Осьодло, О. Колесніченко, С. Грилюк, Л. Тютюнник, В. Дубина, Г. Капосльоз та інші.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність мобілізованих військовослужбовців.

Предмет дослідження: соціально-психологічні умови розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців.

Мета: дослідження соціально-психологічних чинників психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців, а також розробка та апробація

програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій..

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні дослідницькі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз особливостей розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців.

2. Провести емпіричне дослідження особливостей психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців та соціально-психологічних умов її розвитку.

3. Проаналізувати результати емпіричного дослідження.

4. Розробити програму розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій.

5. Апробувати програму розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців та перевірити її ефективність.

Для вирішення окреслених завдань та досягнення мети використані наступні **методи дослідження**: ключовими методами дослідження було обрано анкетування та опитування, що дозволили зібрати інформацію про різні аспекти психологічної готовності військовослужбовців.

Додатково використовувалося спостереження, яке передбачало вивчення характеристик військово-професійної готовності військовослужбовців до успішного виконання службових завдань в умовах бойових дій, коли вони відпрацьовували свої навички на полігоні.

Для отримання якісних результатів було використано методи узагальнення, класифікації та систематизації наукової літератури. З метою отримання кількісних результатів використовувались статистичні методи аналізу, такі як кореляційний та факторний аналіз, що дозволило визначити взаємозв'язки між різними компонентами психологічної готовності.

Експериментальна база дослідження. Для проведення емпіричної частини дослідження було обрано одну з військових частин Збройних Сил України (169-й навчальний центр імені князя Ярослава Мудрого, в/ч А0665), де

в дослідженні приймала участь група з дванадцяти військовослужбовців та їх командир (офіцер).

Теоретичне значення теми полягає в розкритті особливостей психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців та визначенні соціально-психологічних умов, що впливають на її розвиток.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів для практичної діяльності психологів, командирів та інших офіцерів або військових фахівців, що працюють з мобілізованими військовослужбовцями. Рекомендації щодо створення сприятливих соціально-психологічних умов для розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців можуть бути використані психологами для подальшого психологічного консультування. Програма розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців може бути застосована в різних формах психологічної роботи з військовими та цілими підрозділами.

Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження. Робота складається з реферату, вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. В роботі подано 19 таблиць, 11 рисунків, 4 додатки. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Сутнісний зміст і структура психологічної готовності особистості

Для початку необхідно зауважити, що у сучасній психології саме психологічна готовність розглядається як головна передумова продуктивної цілеспрямованої діяльності (в напрямку її стійкості та результативності) та виявляється при виконанні і після завершення професійних завдань [1].

Поняття «готовність» можна розглядати у якості активно-дійового стану особистості й її установки на певну модель поведінки, що характеризується вибірковою прогнозуючою активністю на стадії підготовки до діяльності.

Згідно з дослідженнями О. Фурман та А. Фурмана, готовність є однією з шести основних складових або ступенів еволюції психологічної культури [2].

Як правило, виділяють три такі основні види готовності:

- завчасна: складається з раніше отриманих установок, знань, навичок, вмінь та мотивів діяльності. На її основі виникає стан готовності до виконання поточних завдань діяльності;

- тимчасова: актуалізація та пристосування всіх сил, створення психологічних можливостей для успішних дій у конкретному моменті;

- ситуативна: динамічний цілісний стан особистості, її внутрішня орієнтованість на певну поведінку та мобілізація всіх сил на активні й доцільні дії [3].

Готовність розглядається як провідна передумова будь-якої цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності [4].

Український науковець М. Томчук визначив психологічну готовність як інтегральну властивість, яка характеризується її придатністю виконувати певну

діяльність і складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів: мотиваційної, когнітивної, операційно-процесуальної та емоційно-вольової готовності [5].

Вітчизняні дослідники О. Самойленко та П. Лисак розглядали стан психологічної готовності як налаштування й активізацію можливостей особистості для успішних дій у певний момент, а також внутрішню налаштованість особистості на належну поведінку при виконанні завдань діяльності[1].

О. Волуйко вважає, що психологічна готовність це психічний стан такої активності особи, який дозволяє регулювати професійну діяльність, здійснювати роботу ефективно, містить систему цінностей, властивостей, якостей[6].

Всього існує три основні етапи формування психологічної готовності, що показано нарис. 1.1.

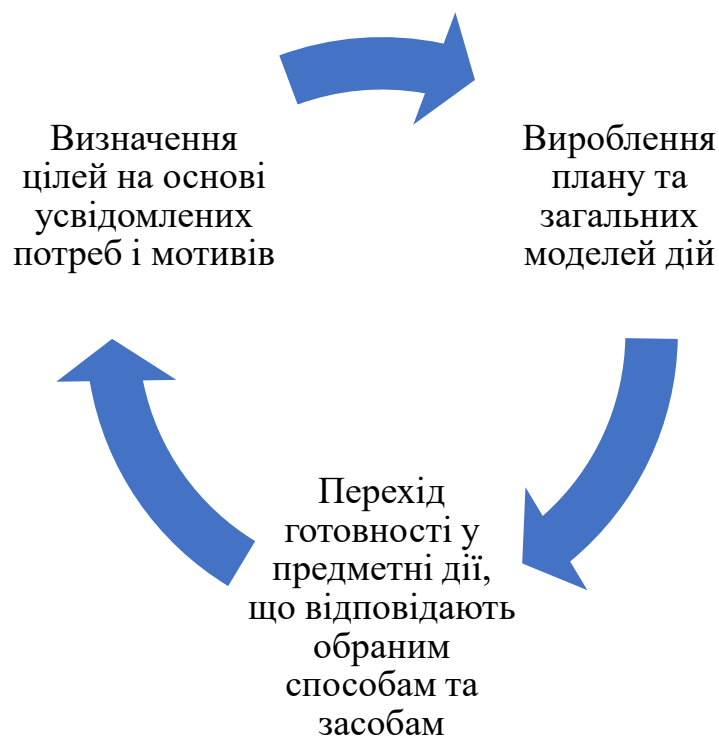

Рис. 1.1. Основні етапи формування психологічної готовності

Джерело: розроблено на основі [7].

Також потрібно зазначити, що байдужість, відсутність чіткого плану дій та небажання використовувати отриманий раніше досвід негативно впливають на формування готовності, що може призвести до неадекватних дій особив умовах ситуації, яка склалась[8].

Оскільки поточне дослідження пов'язане не тільки з психологією, а і військовою справою, то необхідно розглянути особливості психологічної готовності в контексті завдань військовослужбовців. Вітчизняний військовий методичний посібник визначає психологічну готовність до виконання службово-бойових завдань, як «сукупність певних психологічних властивостей та станів особистості, яка складається з особистісної та функціональної готовності». В цьому ж посібнику визначені й основні показники сформованості психологічної готовності військовослужбовців, серед яких необхідно виділити такі:

- спрямованість та адекватність ціннісно-сислової сфери, потреба у військово-професійному самовдосконаленні;

- своєчасність та доцільність поточних бойових дій, їх адекватність стандартам та умовам бойових ситуацій, адекватність самооцінки власної військово-професійної підготовленості;

- суб'єктивна змобілізованість, впевненість у собі, рішучість та налаштованість на виконання завдань за призначенням;

- ситуативна емоційно-вольова стійкість та адаптивна регульованість дій при зміні умов або ускладненні екстремальності обстановки, готовність до ризику;

- оптимальний рівень загальної та ситуативної тривоги;

- здатність до прогнозування динаміки службово-бойових ситуацій і гнучкої зміни алгоритму індивідуальних службово-бойових дій, розвинуті здібності до планування, моделювання, програмування, оцінки результатів військово-професійної діяльності;

-адекватність обґрунтування своїх дій, усвідомлення небезпеки для власного життя;

-відновлення вихідних характеристик психологічної структури діяльності після виконання військовослужбовцями завдання за призначенням [9].

Психологічну готовність можна умовно розділити на тривалу (стійка характеристика особистості) та тимчасову (особливий психічний стан), де друга є складником першої, що підвищує її дієвість. Виникнення стану тимчасової психологічної готовності має пряму залежність від тривалої готовності, а тимчасова психологічна готовність визначає продуктивність тривалої психологічної готовності вже в конкретних обставинах.

Засоби формування тривалої та тимчасової психологічної готовності військовослужбовця є різноманітними, від вправ і до виконання реальних бойових завдань. Саме ж формування готовності не може відбутися одночасно, а вимагає виконання певного алгоритму дій, що складається з кроків, показаних на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Алгоритм формування та розвитку психологічної готовності
Джерело: розроблено на основі [10].

Далі необхідно розглянути складові компоненти психологічної готовності військовослужбовців. Тривала психологічна готовність має дві найважливіші складові: функціональну та особистісну. Ці складові вже поділяються на окремі компоненти. Для функціональної складової є такі компоненти, як:

-мотиваційна готовність: відданість службі, потреба в самовдосконаленні та успішному вирішенні професійних завдань;

-когнітивна готовність: знання професійних обов'язків, функцій, оцінка їхньої суспільної значущості, знання способів, методів, засобів вирішення професійних завдань, знання особливостей та ймовірних змін у службовій діяльності;

-креативна готовність: здатність генерувати модерні ідеї (гнучкість розуму);

-орієнтаційна готовність: знання та уявлення про особливості й умови службової діяльності;

-операційна готовність: наявність умінь і навичок, необхідних для вирішення професійних завдань, володіння способами і прийомами професійної діяльності, здатність до моделювання своєї діяльності;

-оцінювальна готовність: адекватна самооцінка своєї підготовленості та відповідності [11].

В контексті функціональноїскладової психологічна готовність обмежується параметрами діяльності особистості, серед якихосновними є цільові, ресурсні, операційні, інструментальні та часові.

Також особистісна психологічна готовність до змін є передумовою для становлення ефективного військового лідерства [12].Серед компонентів особистісної складової тривалої психологічної готовності треба виділити такі:

- моральна готовність: певні норми, які визначають обов'язки та поведінку особи в суспільствіа також дають можливість її оцінювати та контролювати;

- вольова готовність: особлива психічна функція, що породжена інтелектуально-афективноюєдністю, унаслідок чого в особи виникає прагнення оволодіти певними процесами поведінки на основі усвідомленої необхідності;

-загальнопсихологічна готовність: передбачає високі здібності до саморегуляції психічного стану та оптимальний рівень особистісної тривожності;

-комунікативна готовність: вимагає комунікабельності, переконливості, володіння військово-професійною мовою та комунікативними технологіями й компетенціями;

-лідерська готовність: передбачає наявність лідерських чеснот та якостей (самодисципліни, належного рівня вогневої і фізичної підготовки, уважності до інших військовослужбовців);

-розвинений емоційний інтелект: вимагає самосвідомості та високого рівня саморегуляції й емпатії, соціальних навичок [13].

У межах особистісного підходу психологічна готовність розглядається як результат підготовки (підготовленості) до певної діяльності і стійке, багатоаспектне та ієрархізоване утворення особистості.

Розуміючи важливість психологічної готовності військовослужбовців стає необхідним детальніше дослідити питання особливостей рівнів розвитку психологічної готовності та чинників їх формування, що і буде зроблено далі.

1.2. Чинники та рівні розвитку психологічної готовності

Рівень психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до виконання ними бойових завдань залежить від багатьох факторів та може бути класифікований, що показано в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Ознаки готовності мобілізованих військовослужбовців та їх прояви

Назва рівня	Опис ознак	Опис проявів
Низький	У військовослужбовців	З'являється бажання боротися,

	спостерігається самотійність у постановці і розв'язанні бойових задач, адекватність оцінки і самооцінки професійних якостей та здатність до ефективного розв'язання завдань в умовах дефіциту часу	впевненість у власних силах, прагнення випробувати себе та віра у перемогу над противником
Середній	Військовослужбовець припускається незначних помилок при виконанні команд, його фізіологічний стан в нормі	Характерне поєднання впевненості у собі з недостатнім прагненням до рішучих дій
Високий	Характеризується невмінням самотійно ставити й розв'язувати складні завдання та неадекватною оцінкою професійно важливих особливостей	Невпевненість у собі, відсутність прагнення до боротьби, нерішучість та численні помилки під час виконання простих команд через неувважності

Джерело: розроблено на основі [10].

Рівень розвитку психологічної готовності може змінюватися як в кращу сторону так і в гіршу. На сформованість цього рівня впливають такі показники, як:

- наявність мотивів до професійного та особистісного розвитку;
- наявність професійних пріоритетів;
- інтерес до розв'язання професійних проблем;
- потреба у формуванні психологічної готовності до прийняття рішення, відчуття цінності та значущості власної професії;

-бажання досягти успіху, самоактуалізація, самореалізація, самовираження [14].

Для ефективної служби військовослужбовця його стан психологічної готовності має формуватися та підтримуватися на усіх етапах функціонування підрозділу та частини:

- етап підготовки військовослужбовців, бойових груп, екіпажів та підрозділів;

- етап постановки бойових завдань, їх виконання та перебування у зоні бойових дій;

- етап відновлення боєздатності з виведенням із зони бойових дій[15].

Щоб краще зрозуміти рівень розвитку психологічної готовності військовослужбовця необхідно оцінити окремі компоненти, з яких вона складається. Для оцінки компонентів психологічної готовності, зазвичай, використовують такі методики:

- багаторівневий особистісний опитувальник (БОО) «Адаптивність-200» (діагностика адаптаційних можливостей військовослужбовців): дозволяє отримати інформацію щодо психологічних характеристик особистості, які відображують інтегральні особливості психічного та соціального розвитку, визначити рівень стійкості до бойового стресу;

- автоматизований психодіагностичний комплекс «Психологічна готовність»: дає повноцінний інтегральний висновок про стан психологічної готовності за результатами обстеження [16].

Високий рівень мотивації досягнення, самоактуалізації, особистісної креативності та високі показники самоставлення передбачають більш високу психологічну готовність військовослужбовця до ризику [17].

Після оцінки компонентів психологічної готовності та визначення її рівня потрібно перейти до наступного етапу – розвитку цієї готовності.

1.3.Шляхи та способи розвитку психологічної готовності особистості до діяльності у кризових ситуаціях

Учасники війни на Сході України в 2014-2019 роках зазначали, що «характерною особливістю бойових дій був недостатній рівень психологічної готовності військовослужбовців до такого виду діяльності» [18].

Участь у бойових діях є потужним стресом, який зумовлює значні психологічні, фізіологічні й функціональні порушення організму, впливає на емоційно-вольову сферу військовослужбовця, сприяє розвитку психосоматичних захворювань і виникненню патологічних реакцій [19].

Особистісні ресурси повинні надавати військовослужбовцям відчуття опори та впевненості в собі та підвищувати їх рівень життєстійкості, надавати надійний захист від несприятливих обставин життя, сприяти усвідомленню власної моделі поведінки та розвитку необхідних навичок саморегуляції.

Зрозуміло, що специфіка розвитку психологічної готовності особистості залежить від її сфери професійної діяльності.Формування в мобілізованих військовослужбовців психічної стійкості та психологічної готовності до виконання ними службово-бойових завдань є основною метою їх психологічної підготовки, яка спрямована на:

- підвищення психічної стійкості й психологічної готовності військовослужбовця;

- перетворення факторів бою в знайомі (адаптація до умов служби);

- повне оволодіння військовослужбовцями необхідними для їх служби знаннями й досвідом у боротьбі з надмірними психологічними навантаженнями;

- розвиток у військовослужбовців навички швидко перебудовуватись згідно зі зміною обставин [20].

Активна робота над розвитком психологічної готовності військовослужбовців є критичною не тільки для них особисто, але й для всього

підрозділу, бо підвищує його можливість успішно виконувати завдання за умов сильного стресу.

Процес формування та розвитку психологічної готовності військовослужбовців ЗСУ здійснюється відповідно до наказів, методичних рекомендацій, стандартів розроблених Головним управлінням Морально-психологічного забезпечення ЗС України та затверджених відповідними посадовими особами[21, 22].

Модель психологічної готовності військовослужбовців до ризику під час бойового розгортання включає чотири компоненти: здатність до вольових зусиль (мобілізація), військове братерство, професійна ідентичність та витривалість. Їх зміст охоплює емоційно-вольову, пізнавальну, мотиваційну, моральну, діяльно-практичну, екзистенціальне та міжособистісно-соціальну сфери особистості.

Провідна роль у цій моделі належить вольовим якостям, бойовій згуртованості, патріотизму та адаптаційним ресурсам особистості, які дають змогу зберігати ефективність бойової діяльності військовослужбовців в умовах ризику. Основою психологічної готовності військовослужбовців до активних дій і подолання труднощів в умовах ризику (невизначеності, прямої загрози здоров'ю і життю) при відсутності надійних гарантій успіху є витривалість [23].

Наявність військового досвіду сприяє формуванню більш позитивного ставлення до професійної діяльності військового та посилює внутрішню мотивацію, що підвищує загальний рівень психологічної готовності до військової служби[24].

Щоб визначити шляхи та способи розвитку психологічної готовності військових до діяльності у кризових ситуаціях треба виявити актуальні для них проблеми, під час несення військової служби. З цією метою вирішено було використати опитування водіїв бойових машин, що виконували бойові завдання від 2014 до 2023 року. Серед актуальних для них проблем є такі:

- високе фізичне і психічне навантаження;
- тяжкі кліматичні умови;

- частота відряджень;
- робота під час тривалих стресових навантажень;
- перманентна потреба у проведенні ремонтів та обслуговуванні військової техніки;
- недостатня кількість персоналу;
- страх смерті чи каліцтва [25].

Аналізуючи вищенаведені проблеми стає зрозуміло, що всі вони впливають на психологічну готовність водіїв бойових машин, але не всі вирішуються інструментами психології, оскільки частина з них стосується організації роботи служб матеріального і технічного забезпечення.

Для розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців необхідно проводити ряд таких заходів:

-тренування здатності мобілізації ресурсів військовослужбовця як індивіда та особистості: фізичне навантаження (виконання вправ фізичної та тактичної підготовки); температурні впливи (гарячі та холодні); затримка дихання; поміrne голодування; больові впливи; симуляція полону та ізоляції;

-формування спрямованості на виконання завдання: групові тренінги; формування образу ворога, ціннісних орієнтацій та мотивації досягнення визначених цілей;

-усвідомлення загроз незадоволення потреб особистості та механізмів їх дії:навчання методам первинної психологічної допомоги та самопомоги в формі занять, тренінгів, інформування, аналізу проведених дій;

- формування впевненості у спроможності виконати завдання за наявності загроз: імітація впливу загроз під час занять з бойової підготовки;рефлексія дій по досягненню цілей навчально-бойових задач; методичні заняття з офіцерами щодо рефлексії;

- підтримання здатності мобілізації ресурсів військовослужбовця як індивіда та особистості: відпочинок та харчування; бесіда й консультація психолога;

- ініціації та підтримання спрямованості на виконання конкретного службово-бойового завдання: подяка за успішне виконання завдань; вшанування загиблих та поранених; інформування про відповідальність за виконання завдання перед іншими; підтримання контакту під час бою;

- підтримання впевненості у своїй спроможності виконати завдання за наявності загроз: чіткі постановка задач та визначення порядку їх забезпечення та виконання; акцент уваги на вдалі дії військовослужбовців та їх товаришів.

На думку Г. Нікітенко у формуванні психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби важливу роль відіграє вдосконалення особистісних складників психологічної готовності, що відбувається такими шляхами:

- формування морально-професійних якостей військовослужбовців, які потрібні для професійної військової діяльності;

- формування свідомої регуляції поведінки, контроль емоцій і вміння швидкої мобілізації всіх своїх ресурсів задля ефективного виконання професійних завдань службово-бойової діяльності;

- розвиток навичок справлятися із дією стрес-факторів;

- формування адекватного саморозуміння та самоусвідомлення себе як військовослужбовця;

- формування комунікативних здібностей, позитивне ставлення до професійної діяльності військовослужбовця;

- прагнення до саморозвитку й самореалізації [26].

Всі ці заходи сприяють розвитку властивостей особистості, компенсаторних механізмів, навичок переходу у відповідні функціональні стани; формування навичок рефлексії станів та дій, управління цим процесом у підлеглих (для офіцерів); формування засад посттравматичного розвитку особистості.

Також для розвитку психологічної готовності особистості до діяльності у кризових ситуаціях важливою є мотивація успіху, що передбачає мобілізацію всіх людських ресурсів, концентрацію та дисципліну. Особистість з мотивацією успіху мислить позитивно і спрямовує своє життя на досягнення успіху й розкриття своєї особистості через свої проекти, а не на уникнення невдач. Між мотивацією та продуктивністю діяльності особистості було виявлено пряму кореляцію [27].

В. Алещенко визначила вагомими вольовими якостями для військовослужбовця танкового підрозділу наполегливість, рішучість, саморегуляцією, здатність відповідати за прийняті рішення та стійкість психоемоційного стану [28]. Це показує важливість роду військ в контексті формування психологічної готовності військовослужбовців. Наприклад головними особливостями професійної діяльності танкістів є регулярно діюче психічне та фізичне навантаження [29].

Важливим стимулом мотивації є розуміння неможливості застосувати знання, що були отримані під час теоретичної підготовки, у практичній професійній діяльності без рефлексії [30].

Для розуміння зміни проблематики психологічної готовності було вирішено провести контент-аналіз. Створено компонентний склад (слова або словосполучення), який наведений в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Компонентний склад поняття «психологічна готовність»

№	Компонента	Посилання на авторів
1	Мотивація (К1)	(Дубина, 2019; Томчук, 2010; Prykhodko, 2021; Шебанова & Нікітенко, 2019; Силенко та ін., 2023; Кириченко & Колодяжна, 2023)
2	Інтегральна властивість (К2)	(Томчук, 2010; Тімченко, 2016)
3	Лідерство (К3)	(Богуш, 2023; Кокун, 2010; Стасюк та ін. 2009)
4	Підготовка (К4)	(Кириченко, 2020; Кокун та ін., 2021; Юркова, 2020; Костюкова, 2022;)

5	Професійні проблеми(К5)	(Самойленко & Лисак, 2019; Шафорост & Шафорост, 2023)
---	-------------------------	---

Джерело: власна розробка автора.

Як можна побачити з табл. 1.2, компонентний склад поняття «психологічна готовність» є варіативним та суттєво відрізняється за внутрішнім змістом. Отже, серед наукових підходів не сформовано єдиного підходу до визначення сутності досліджуваного поняття. Автором виділено компоненти поняття «психологічна готовність», які часто зустрічаються в розглянутих роботах українських науковців.

Наступні етапи контент-аналізу вимагають виділення кількості згадувань та процес їх підрахунку за кожною визначеною компонентою. В залежності від кількості згадувань обраних раніше компонент в аналізованій вибірці, для кожної з них встановлено відповідні ранги, що показано в табл. 1.3, табл. 1.4, табл. 1.5, табл. 1.6 та табл. 1.7.

Таблиця 1.3

Співвідношення кількості згадувань та рангу компонент поняття «мотивація»

№	Ранг компонент	Кількість згадувань
1	(K1)	8
2	(K2)	3
3	(K3)	1
4	(K4)	4
5	(K5)	2
Загальна кількість згадувань: 18		

Джерело: власна розробка автора.

Таблиця 1.4

Співвідношення кількості згадувань та рангу компонент поняття «інтегральна властивість»

№	Ранг компонент	Кількість згадувань
1	(K1)	1
2	(K2)	3
3	(K3)	1

4	(K4)	2
5	(K5)	1
Загальна кількість згадувань: 8		

Джерело: власна розробка автора.

Таблиця 1.5

Співвідношення кількості згадувань та рангу компонент поняття «лідерство»

№	Ранг компонент	Кількість згадувань
1	(K1)	2
2	(K2)	1
3	(K3)	4
4	(K4)	1
5	(K5)	2
Загальна кількість згадувань: 10		

Джерело: власна розробка автора.

Таблиця 1.6

Співвідношення кількості згадувань та рангу компонент поняття «підготовка»

№	Ранг компонент	Кількість згадувань
1	(K1)	4
2	(K2)	1
3	(K3)	3
4	(K4)	2
5	(K5)	2
Загальна кількість згадувань: 12		

Джерело: власна розробка автора.

Таблиця 1.7

Співвідношення кількості згадувань та рангу компонент поняття «професійні проблеми»

№	Ранг компонент	Кількість згадувань
1	(K1)	2
2	(K2)	1
3	(K3)	2

4	(K4)	1
5	(K5)	3
Загальна кількість згадувань: 9		

Джерело: власна розробка автора.

Враховуючи дані з вищенаведених таблиць, відібрано головні компоненти (за частотою їх згадування) та визначено компонентний склад досліджуваного поняття (рис. 1.3), що є останнім етапом контент-аналізу – інтерпретація результатів щодо основної мети (визначення поняття).

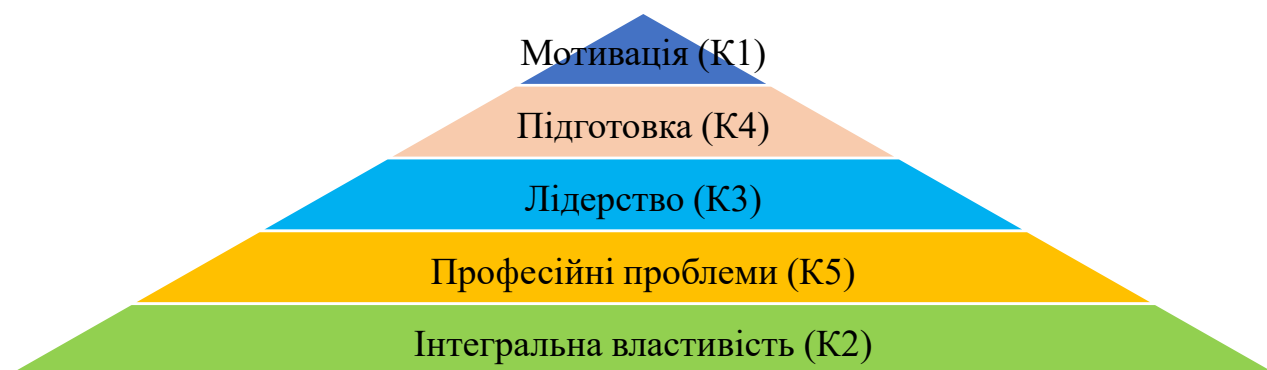

Рис. 1.3. Компонентний склад поняття «психологічна готовність»

Джерело: власна розробка автора.

Таким чином в розглянутих роботах українських дослідників поняття «психологічна готовність» найбільше асоціюється з мотивацією, підготовкою та лідерством. Мотиваційна компонента, як складова психологічної готовності згадується значно частіше ніж інші компоненти, навіть підготовча та лідерська.

Висновки до розділу 1

Отже, зараз психологічна готовність особистості розглядається як головна передумова її продуктивної цілеспрямованої діяльності. Психологічну готовність можна умовно розділити на тривалу та тимчасову, де друга є складовою частиною першої та підвищує її дієвість. Засоби формування тривалої та тимчасової психологічної готовності військовослужбовця є різноманітними, від вправ на полігоні і до виконання реальних бойових завдань.

Для ефективної й якісної служби мобілізованого військовослужбовця хороший стан його психологічної готовності має формуватися та підтримуватися на усіх етапах функціонування підрозділу та частини (підготовки, постановки, відновлення). Щоб зрозуміти рівень розвитку психологічної готовності військовослужбовця потрібно проаналізувати окремі компоненти, з яких вона складається.

Активна робота над розвитком психологічної готовності кожного військовослужбовця є критично важливою не тільки для нього особисто, але й для всього підрозділу та Збройних Сил України загалом, бо підвищує його можливість успішно виконувати завдання за умов сильного стресу, що веде до успішного виконання бойових завдань всім його підрозділом і стає запорукою перемоги ЗСУ у війні з мінімальними втратами. Модель психологічної готовності військовослужбовців до ризику під час бойового розгортання включає чотири компоненти: здатність до вольових зусиль (мобілізація), військове братерство, професійна ідентичність та витривалість.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

2.1. Організація емпіричного дослідження

Зметою виявлення індивідуальних психологічних якостей та рівня розвитку компонентів психологічної готовності до захисту Вітчизни, перед вступом на військову службу проводиться професійно-психологічний відбір [31], на основі психологічного дослідження. Воно не відрізняється за своїми основними ознаками від інших наукових досліджень і відповідає всім їх основним ознакам, але має певну свою специфіку.

Для проведення емпіричного дослідження з метою діагностики психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій було обрано групу з двадцяти військовослужбовців. Дослідження відбувалось на основі однієї з військових частин Збройних Сил України (169-й навчальний центр імені князя Ярослава Мудрого, в/ч А0665).

Респонденти вказали такі особисті характеристики:

1. ПІБ;
2. Стать: чоловіки – 9 (75%), жінки – 3 (25%);
3. Вік: від 25 до 60 років;
4. Досвід: з досвідом участі в АТО (ООС) – 2 (16,7%), без досвіду участі в АТО (ООС) – 10 (83,3%).

Зрілий вік досліджуваних відповідає віковій періодизації за біологічними ознаками: це чоловіки від 22 до 60 років і жінки від 21 до 55 років [32].

Оскільки в Україні триває війна, то для збереження конфіденційності даних військовослужбовців під час виконання методик поточного емпіричного дослідження замість їх ПІБ буде вказано номер.

З метою визначення змін, які відбулись у військовослужбовців за різними компонентами їх психологічної готовності до ведення бойових дій, було виконано дослідження перед відправкою на лінію фронту після завершення бойового злагодження – на 33-му полігоні (навчальному полігоні 169-го навчального центру «Десна»).

Емпіричне дослідження включало декілька таких етапів:

1. Підготовчий: збір та аналіз теоретичних даних, відбір групи респондентів (жовтень-грудень 2023 року).

2. Основний: проведення методик з метою діагностики рівня розвитку компонентів психологічної готовності до захисту Вітчизни (січень-квітень 2024).

3. Підсумковий: інтерпретація результатів методик та надання власних висновків (травень-серпень 2024 року).

Всі використані методики дослідження були створені на основі законів системності, об'єктивності, наукової методології, спільної діяльності та об'єктності. Це гарантує об'єктивність, достовірність та науковий підхід у проведенні дослідження [33].

Для виконання емпіричного дослідження розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій в обох випадках було використано такі чотири методики:

-методика «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням»;

- методика «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова);

-методика «Дослідження основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії»;

-методика «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Клочков).

Далі буде надано коротку інструкцію проходження кожної з вищенаведених методик та пояснено їх суть. Для дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням офіцер повинен оцінити вираженість характеристик військово-професійної діяльності власних підлеглих за 10-бальною шкалою, яка розділена на такі чотири ступені: відмінно – (10, 9, 8) балів; добре – (7, 6, 5) балів; середньо – (4, 3) бали; слабо – (2, 1) бали [34].

Всі оцінювані показники (характеристики військово-професійної діяльності) методики «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням» наведено в дод. А.

Офіцер може проводити спостереження за військовослужбовцями на полігоні, в казармі або під час навчальних вправ [35].

Під час виконання методики «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова) кожен військовослужбовець повинен оцінити кожне твердження з дод. Б, використовуючи таку шкалу оцінок: 0 – «це точно про мене»; 1 – «це на мене схоже»; 2 – «це схоже на мене, але немає впевненості»; 3 – «не наважуюся співвіднести це із собою»; 4 – «сумніваюся, що це може стосуватися мене»; 5 – «мені це не властиво у більшості випадків»; 6 – «це мені абсолютно не властиво».

Після оцінки тверджень з дод. Б відбувається підрахунок за п'ятьма основними шкалами, що показано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Система підрахунку значень основних шкал методики

№ шкали	Суть	Значення
1	Мотивація обов'язку	Прямий підрахунок: 9; зворотний підрахунок: 2, 6, 16, 23
2	Професійна витривалість	Прямий підрахунок: 17; зворотний підрахунок: 3, 7, 10, 20
3	Взаємодопомога і довіра	Зворотний підрахунок: 4, 11, 18, 21, 24
4	Професійна компетентність	Прямий підрахунок: 1, 12; зворотний підрахунок: 8, 14, 19

5	Вольове зусилля	Прямий підрахунок: 25; зворотний підрахунок: 5, 13, 15, 22
---	-----------------	---

Джерело: розроблено на основі [36].

Підрахунок за кожною шкалою цієї методики проводять шляхом додавання усіх відповідей за твердженнями, що утворюють шкалу, переведених в бали.

Наступною стала методика «Дослідження основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії», що була реалізована шляхом обведення військовослужбовцями номерів варіантів відповідей з дод. В [37].

Далі використовувалась методика «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Клочков). Вона допомагає оцінити рівень психологічної стійкості кожного окремого військовослужбовця за такими компонентами: здатність контролювати свій стан; впевненість у собі; готовність нищити ворога; готовність терпіти дискомфорт; переконаність у перевазі над ворогом; впевненість у командирах і військовослужбовцях підрозділу; готовність до самопожертви.

Методика передбачає проведення опитування всього особового складу за опитувальником самооцінювання передумов психологічної стійкості у бою (дод. Г). Під час проходження опитування військовослужбовець повинен відповісти на кожне питання, використовуючи таку шкалу оцінок: 1 – «повністю не згоден»; 2 – «не згоден»; 3 – «не знаю»; 4 – «згоден»; 5 – «повністю згоден».

Після відповіді на питання з дод. Г відбувається обчислення середнього арифметичного значення психологічної стійкості військовослужбовців за кожним компонентом, що показано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл питань за показниками психологічної стійкості

№	Компоненти психологічної стійкості	Значення (середнє арифметичне)
1	Здатність контролювати свій стан	Прямий підрахунок: 7, 9, 2, 24; зворотний підрахунок: 13, 23

2	Впевненість у собі	Зворотний підрахунок: 3, 7, 8, 10
3	Готовність нищити ворога	Прямий підрахунок: 17; зворотний підрахунок: 18, 20
4	Готовність витримувати дискомфорт	Прямий підрахунок: 11, 21
5	Переконаність у перевазі над ворогом	Прямий підрахунок: 15, 19, 22
6	Впевненість у командирах і товаришах по службі	Прямий підрахунок: 5; зворотний підрахунок: 6
7	Готовність до самопожертви	Прямий підрахунок: 2, 16
8	Загальний рівень	Прямий підрахунок: 2, 4, 5, 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 24; зворотний підрахунок: 1, 3, 6, 8, 10, 13, 18, 20, 23

Джерело: розроблено на основі [38].

Для кожного компонента психологічної стійкості існують свої значення показників, які визначають рівень сформованості умов психологічної стійкості військовослужбовця в бою (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Критичні значення рівня сформованості соціально-психологічних умов психологічної стійкості в бою

№	Компоненти психологічної стійкості	Значення показників сформованості умов психологічної стійкості в бою		
		Критичний	Задовільний	Оптимальний
1	Здатність контролювати свій стан	$\geq 3,1$	$\geq 3,6$	≥ 4
2	Впевненість у собі	≥ 3	$\geq 3,5$	≥ 4
3	Готовність нищити ворога	$\geq 3,3$	≥ 4	$\geq 4,4$
4	Готовність витримувати дискомфорт	$\geq 2,7$	$\geq 3,2$	≥ 4
5	Переконаність у перевазі над ворогом	$\geq 3,8$	≥ 4	$\geq 4,7$
6	Впевненість у командирах і товаришах по службі	≥ 3	$\geq 3,5$	≥ 4

7	Готовність до самопожертви	$\geq 3,2$	$\geq 4,2$	$\geq 4,7$
---	----------------------------	------------	------------	------------

Джерело: розроблено на основі [38].

В наступних підрозділах поточного розділу буде описано виконання всіх вищезгаданих методик діагностики психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій з виявленням значень їх компонентів психологічної стійкості.

2.2. Діагностика психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій

Для діагностики психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій необхідно використати раніше згадані методики спостереження, опитування та тестування.

Оскільки всі запропоновані методики об'ємні, а деякі з них виконуються в декілька етапів, то необхідно робити перерви між ними, які будуть дозволяти респондентам відновити концентрацію з метою якісного виконання наступних методик, тому тестування всіх дванадцяти військовослужбовців відбувалось впродовж трьох днів (по чотири військових на день).

Тестування відбувалось починаючи з методики «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова) та закінчуючи методикою «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Клочков).

Під час оцінювання військовослужбовцями тверджень з дод. Б отримано кількісні результати методики «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова), які стали основою табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Кількісні результати опитувальника методики «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова)

№ твердження	Військовослужбовець №											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	6	5	5	2	6	4	4	4	3	2	6	4
2	6	0	4	4	5	1	5	5	2	5	6	6
3	4	5	5	3	3	4	2	5	4	3	3	5
4	3	5	3	2	4	5	3	4	2	3	4	5
5	2	3	2	2	2	2	3	6	6	5	3	3
6	4	2	4	3	5	1	2	0	0	6	6	2
7	5	5	5	4	2	2	2	2	5	4	3	1
8	5	4	0	2	1	6	6	4	6	4	5	5
9	6	5	3	1	2	5	0	5	1	5	5	2
10	3	6	5	2	4	3	2	0	4	2	4	4
11	2	4	1	1	5	3	3	6	2	3	0	3
12	4	3	4	4	3	6	4	1	3	0	5	5
13	0	4	2	5	2	5	3	2	2	6	4	4
14	4	3	2	6	4	4	2	1	5	4	2	0
15	5	5	1	2	0	3	4	0	4	2	6	3
16	3	4	4	3	0	2	1	4	5	3	4	4
17	2	1	6	4	2	1	3	5	1	4	4	3
18	4	2	5	3	4	4	0	5	1	4	6	2
19	5	3	4	2	5	5	4	4	4	1	5	5
20	3	4	4	0	6	6	4	3	5	4	4	4
21	4	5	0	2	0	0	6	2	6	3	4	5
22	5	2	6	3	4	4	5	2	6	2	3	5
23	2	5	5	4	5	5	0	4	6	1	2	3
24	0	4	0	5	0	6	2	3	3	2	1	2
25	3	4	4	2	6	0	2	2	5	6	0	1

Джерело: власна розробка автора.

Після оцінки військовослужбовцями тверджень з опитувальника, необхідно провести підрахунок за п'ятьма основними шкалами (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Кількісні результати підрахунку за основними шкалами

Шкала	Військовослужбовець № та їх показники											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Мотивація обов'язку	15	12	9	12	11	13	11	13	14	12	12	10
Професійна витривалість	13	12	10	12	10	12	11	12	15	13	13	11
Взаємодопомога і довіра	12	15	9	12	11	14	10	14	13	12	12	11
Професійна компетентність	13	15	9	12	9	15	11	14	12	13	14	10
Вольове зусилля	14	13	11	15	10	13	12	15	14	15	14	10

Джерело: власна розробка автора.

Отже, підрахунку балів за кожним блоком та за методикою в цілому було виявлено, що третій, п'ятий, сьомий та дванадцятий військовослужбовець (33% від усієї групи) мають найнижчі результати за всіма шкалами. Це означає що їх рівень психологічної готовності до ведення бойових дій є низьким.

На основі результатів методики було побудовано діаграму, що дозволило наявно показати відсоткове співвідношення між групами військовослужбовців, в контексті їх психологічної готовності до ведення бойових дій (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Співвідношення між групами військовослужбовців, в контексті їх психологічної готовності до ведення бойових дій(методика за Н. Пеньковою)

Джерело: власна розробка автора.

Створена діаграма демонструє високий загальний рівень групи військовослужбовців в контексті їх психологічної готовності до ведення бойових дій, бо переважна більшість з них (67%) готова воювати.

Наступною для виконання була обрана методика «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Клочков), яка виконувалась військовослужбовцями шляхом відповіді на питання з дод. Г, використовуючи шкалу оцінок. Військові могли обрати лише один варіант відповіді, а час виконання методики був обмежений з метою об'єктивності їх відповідей. На основі кількісних результатів опитування було складено табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Кількісні результати опитувальника методики «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Клочков)

№ твердження	Військовослужбовець №											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	5	5	5	2	5	4	4	4	3	2	5	4
2	5	1	4	4	5	1	5	5	2	5	5	1
3	4	5	5	3	3	4	2	5	4	3	3	5
4	3	5	3	2	4	5	3	4	2	3	4	5

5	2	3	2	2	2	2	3	1	5	5	3	3
6	4	2	4	3	5	1	2	1	1	5	5	2
7	5	5	5	4	2	2	2	2	5	4	3	1
8	5	4	1	2	1	5	4	4	2	4	5	5
9	5	5	3	1	2	5	1	5	1	5	5	2
10	3	4	5	2	4	3	2	1	4	2	4	4
11	2	4	1	1	5	3	3	4	2	3	1	3
12	4	3	4	4	3	5	4	1	3	1	5	5
13	1	4	2	5	2	5	3	2	2	4	4	4
14	4	3	2	5	4	4	2	1	5	4	2	1
15	5	5	1	2	1	3	4	2	4	2	5	3
16	3	4	4	3	1	2	1	4	5	3	4	4
17	2	1	5	4	2	1	3	5	1	4	4	3
18	4	2	5	3	4	4	1	5	1	4	5	2
19	5	3	4	2	5	5	4	4	4	1	5	5
20	3	4	4	1	5	5	4	3	5	4	4	4
21	4	5	1	2	1	1	6	2	5	3	4	5
22	5	2	5	3	4	4	5	2	5	2	3	5
23	2	5	5	4	5	5	1	4	5	1	2	3
24	1	4	1	5	1	5	2	3	3	2	1	2

Джерело: власна розробка автора.

Після отримання даних з табл. 2.6 відбувається обчислення середнього арифметичного значення психологічної стійкості військовослужбовців за кожним компонентом, що показано в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Середнє арифметичне значення психологічної стійкості військовослужбовців за
КОЖНИМ КОМПОНЕНТОМ

№ компоненту психологічної стійкості	Військовослужбовець № та середнє арифметичне значення його психологічної стійкості											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	2,3	3,7	3	4	2,3	3,7	2,3	3	3,7	3	3	2,3
2	1,75	1,5	1,75	3,25	2	4	4,5	3	4,25	3,25	4	4,25
3	1,6	2,3	2,6	4	1,6	1,3	3	3,6	2,3	2,6	2	3,6
4	3	4,5	1	1,5	3	2	4,5	3	3,5	3	2,5	4
5	5	3,3	3,3	2,3	3	4	4,3	2,6	4,3	1,6	4,3	4,3
6	2	3,5	2	2,5	1,5	3,5	3,5	3	5	3	2	3,5
7	4	2,5	4	3,5	3	1,5	3	4,5	3,5	4	4,5	2,5

Джерело: власна розробка автора.

На основі даних таблиці 2,7 було визначено рівень сформованості умов психологічної стійкості військовослужбовця в бою (табл. 2.8), де: К – критичний рівень; З – задовільний; О – оптимальний.

Таблиця 2.8

Значення показників сформованості умов психологічної стійкості в бою для кожного військовослужбовця

Компоненти психологічної стійкості	Військовослужбовець № та рівень його сформованості умов психологічної стійкості											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Здатність контролювати свій стан	К	З	К	О	К	З	К	К	З	К	К	К
Впевненість у собі	К	К	К	К	К	О	О	К	О	К	О	О
Готовність нищити ворога	К	К	К	З	К	К	К	К	К	К	К	З
Готовність витримувати дискомфорт	К	О	К	К	К	К	О	К	З	К	К	О
Переконаність у перевазі над ворогом	О	К	К	К	К	З	З	К	З	К	З	З

Впевненість у командирах і товаришах по службі	К	З	К	К	К	З	З	К	О	К	К	З
Готовність до самопожертви	К	К	К	К	К	К	К	З	К	К	З	К

Джерело: власна розробка автора.

Аналізуючи результати табл. 2.8 було виявлено, третій, п'ятий та десятий військовослужбовці (25%) мають критичні значення всіх показників, що визначають рівень сформованості умов психологічної стійкості в бою. Це означає що їх рівень психологічної готовності до ведення бойових дій є критично низьким.

На основі результатів методики «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Ключков) було побудовано діаграму, що дозволило наявно показати відсоткове співвідношення між групами військовослужбовців, в контексті їх рівня сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості в бою (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Співвідношення між групами військовослужбовців, в контексті їх рівня психологічної стійкості (методика за В. Ключковим)

Джерело: власна розробка автора.

Створена діаграма демонструє високий загальний рівень групи військовослужбовців в контексті їх психологічної стійкості, бо переважна більшість з них (75%) має сформовані та обмежено сформовані соціально-психологічні передумови психологічної стійкості.

В результаті виконання попередніх методик було оцінено рівень готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності та рівень сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості військовослужбовців в бою. Методики дозволили виявити високий загальний рівень групи військовослужбовців в контексті їх психологічної готовності до ведення бойових дій (67%) та високий загальний рівень психологічної стійкості групи військових (75%).

2.3. Соціально-психологічні умови розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців

Соціально-психологічними умовами розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців визначено такі:

- пов'язані з особистісними характеристиками (темперамент, характер, рівень стресостійкості, особливості мислення та поведінки);
- військово-політична ситуація, в якій відбувається мобілізація;
- умови військової служби (проживання, режим дня, характер завдань) [39].

Після закінчення попередніх методик діагностики психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій було проведено спостереження за виконанням ними службових завдань, яке

здійснював офіцер (методика «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням») та анкетування військових за допомогою анкети, сформованої Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України (методика «Дослідження основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії»).

Методика «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням», яка виконувалась офіцером шляхом відповіді на питання з дод. А, використовуючи шкалу оцінок, де 10 – максимальне вираження характеристики у підлеглих, а 1 – мінімальне, дозволила виявити рівень вираження ознак психологічної готовності у військових. На основі кількісних результатів цієї методики було складено табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Кількісні результати бланку оцінювання методики «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням»

№ оцінюваної характеристики	Військовослужбовець №											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	8	8	5	7	5	4	6	4	8	2	5	5
2	6	6	4	8	5	5	5	5	7	5	5	7
3	4	5	5	9	3	4	2	5	8	3	3	5
4	8	5	3	7	4	5	3	4	2	3	4	8
5	2	3	2	9	8	8	3	10	5	5	3	3
6	4	6	4	3	5	6	2	1	10	5	5	8
7	8	5	5	4	2	2	7	2	5	3	3	10
8	5	4	3	9	10	5	4	4	2	4	5	5
9	5	5	3	7	2	5	1	5	1	2	7	8
10	3	6	5	8	4	7	2	10	4	2	4	4
11	8	4	1	7	5	3	3	9	2	3	10	8

12	4	3	4	10	3	5	8	8	3	1	8	5
13	10	4	5	5	6	5	3	7	2	4	4	8
14	4	3	2	5	4	4	2	10	5	4	2	7
15	5	5	4	7	10	3	4	2	4	3	5	3
16	8	4	4	9	10	2	3	4	5	4	4	4
17	10	10	5	4	8	1	8	5	10	4	4	3
18	4	2	3	3	4	4	9	5	8	4	5	2
19	5	3	4	8	5	5	4	4	4	6	5	5
20	3	4	1	10	5	5	4	3	5	4	4	4
21	4	5	10	2	10	10	6	6	5	3	9	5
22	5	2	5	3	9	4	5	2	5	7	8	5
23	2	5	2	9	5	5	10	4	5	10	2	3
24	6	6	9	5	8	5	2	6	3	2	10	8
25	8	6	7	9	6	6	9	4	2	6	5	6
26	10	9	6	8	4	9	5	8	8	6	7	3
27	7	8	3	9	8	7	9	8	8	7	4	6
Середнє арифметичне значення	5,8	5	4,7	6	5,9	5	4,8	5,4	5	4,6	5,2	5,5

Джерело: власна розробка автора.

Аналізуючи табл. 2.9 можна виявити, що більшість військовослужбовців (75%)(всі крім третього, сьомого та десятого) мають добре виражені ознаки психологічної готовності до виконання завдань за призначенням. Третій, сьомий та десятий військовослужбовець (25%) мають середній рівень вираженості цих ознак. На основі результатів методики «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням» було побудовано діаграму, що дозволило наявно показати відсоткове співвідношення між групами військовослужбовців, в контексті їх рівня готовності до виконання завдань за призначенням (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Співвідношення між групами військовослужбовців, в контексті їх рівня вираження ознак психологічної готовності

Джерело: власна розробка автора.

Методика «Дослідження основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії» виконувалась ними шляхом відповіді на питання з дод. В. На основі результатів цієї методики було складено табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Результати анкети методики «Дослідження основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії»

№ оцінюваної характеристики	Військовослужбовець №											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1	1	2	2	1	3	1	1	3	2	1	1
2	1	4	3	5	3	1	3	5	4	3	5	2
3	4	5	4	4	3	4	2	5	1	4	1	4
4	7	5	3	7	4	2	4	1	4	3	2	4
5	2	5	8	10	9	5	7	9	10	3	2	8

Джерело: власна розробка автора.

Аналізуючи результати табл. 2.10 можна дійти до таких висновків:

1. Більшість військовослужбовців (58%) вважають зовнішніх ворогів України їх особистим ворогом.

2. Третина військовослужбовців (33%) швидше не готові, ніж готові до захисту України від військової агресії.

3. Половина військовослужбовців (50%) прагне захищати свою родину та свій дім.

4. Третина військовослужбовців (33%) мають сумніви у готовності захищати Україну від військової агресії, бо вважають що ЗСУ недостатньо забезпечені (озброєні) для впевненості у перемозі.

Дослідження психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій за допомогою запропонованих методик дозволило виявити особливості їх психічного стану. Саме ці особливості стали основою для подальшого вивчення соціально-психологічних умов для розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців та створення розвивальної програми.

Розглядаючи і аналізуючи кількісні результати всіх проведених методик конкретніше необхідно згадати й про їх основні функції:

- допомогли виявити рівень психологічної готовності групи військовослужбовців;

- сприяли визначенню рівня сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості в бою;

- дозволили оцінити рівень готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням;

- розкрили основні складові готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії.

На основі результатів виконаних методик та згідно функцій, які вони реалізували, було вирішено сформувати програму розвитку психологічної

готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій, що буде зроблено в наступному розділі цієї наукової праці.

Висновки до розділу 2

Отже, під час написання другого розділу поточної наукової роботи було проведено емпіричне дослідження розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій. Воно складалось з трьох етапів та тривало з жовтня 2023 року до серпня 2024 року. В цьому дослідженні брало участь дванадцять військовослужбовців чоловічої та жіночої статі. Емпіричне дослідження відбувалось на основі таких методик: методика «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням»; методика «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова); методика «Дослідження основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії» та методика «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Клочков).

Результатом використання запропонованих методик «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова) та «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Клочков) стало виявлення рівня психологічної готовності групи військовослужбовців та рівня сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості в бою. Серед основних показників, які були виявлені внаслідок аналізу даних, отриманих в ході виконання цих методик, потрібно згадати такі, як: високий загальний рівень групи військовослужбовців в контексті їх психологічної готовності до ведення бойових дій (67% готові воювати) та високий загальний рівень психологічної стійкості групи військових (75%).

Аналіз результатів спостереження офіцера за військовослужбовцями (методика «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до

виконання завдань за призначенням») та анкетування військових за допомогою анкети, сформованої Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України (методика «Дослідження основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії») дозволив виявити такі особливості психологічної готовності військовослужбовців: більшість з них (75%) мають добре виражені ознаки психологічної готовності до виконання завдань за призначенням, а третій, сьомий та десятий військовослужбовець (25%) мають середній рівень вираженості цих ознак; більшість військовослужбовців (58%) вважають зовнішніх ворогів України їх особистим ворогом; третина військовослужбовців (33%) швидше не готові, ніж готові до захисту України від військової агресії; половина військовослужбовців (50%) прагне захищати свою родину та свій дім, а третина військовослужбовців (33%) мають сумніви у готовності захищати Україну від військової агресії, бо вважають що ЗСУ недостатньо забезпечені (озброєні) для впевненості у перемозі.

РОЗДІЛ 3

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

3.1. Програма розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій

Ціллю цього підрозділу поточної наукової праці визначено виявлення конкретних військовослужбовців та причини їх залучення в розвивальну роботу, її мети та основних завдань, етапів й конкретних вправ з розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій. Після проведення діагностичних заходів (методик) було обрано групу військових з найнижчими показниками для залучення їх в розвивальну роботу, яка буде реалізована на основі програми розвитку психологічної готовності.

Метою створеної програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій є зростання рівня психологічної готовності групи військовослужбовців та рівня сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості в бою, збільшення вираженості ознаки психологічної готовності до виконання завдань за призначенням, що забезпечить ефективне виконання наказів та бойових завдань цими військовослужбовцями в умовах війни.

Серед основних завдань розвивальної роботи було виділено такі:

- формування у військовослужбовців установки на значущість їх особистості;
- моделювання учасниками власного «Я-образу»;
- усвідомлення військовими вибору професії та ціннісних пріоритетів;
- створення мотивації учасників програми до спільної роботи;

-розвиток навичок самоаналізу, самопізнання й стимулювання позитивного ставлення до себе та один до одного.

Далі будуть розглянуті методи розвитку психологічної готовності для обраних, за результатами методик діагностики військовослужбовців. Вибір конкретного методу розвитку емоційної сфери спирається на врахування специфічних особливостей кожного конкретного військовослужбовця. Під час виконання методик діагностики рівня психологічної готовності найгірші результати показали третій, п'ятий, сьомий, десятий та дванадцятий військовослужбовці, тому саме вони й будуть брати участь а програмі розвитку психологічної готовності до ведення бойових дій.

З метою створення програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій було обрано декілька розвивальних вправ. Зв'язок між ними і основними завданнями програми показано на рис. 3.1.

Рис. 3.1 Вправи для розвитку психологічної готовності військовослужбовців та цілі їх виконання

Джерело: розроблено на основі [40].

Розвивальні програми, зазвичай, проводяться за відповідними правилами, тому й в рамках цієї програми було сформовано деякі з них, на основі таких трьох принципів: кожен відповідає за себе і залежить від інших учасників; емоційна близькість можлива і за відсутності відвертості; фахівець підтримує учасників.

Дотримання цих принципів гарантує кожному учаснику програмитафахівцю«психологічну безпеку» [41].

Всі запропоновані вправи проводилися в порядку, що визначений в складеному плані програми розвитку психологічної готовності (табл. 3.1) військовослужбовців, в визначені дні (починаючи з понеділка, три рази на тиждень).

Таблиця 3.1

План програми розвитку психологічної готовності мобілізованих
військовослужбовців до ведення бойових дій

Склад групи військових	Загальна кількістьві йськових в групі	Вправи	Загальна кількість занять	Кількість виконань кожної вправи
Третій, п'ятий, сьомий, десятий та дванадцятий	5	«Дозвольтевідрекомендуватись»	12 (чотири тижні)	12
		«Автопортрет»		8
		«Лист до себе»		8
		«Двигуни мого Я»		4
		«Привіт, індивідуальносте!»		8

Джерело: власна розробка автора.

Першою, в ході розвивальної роботи, проводилась вправа «Дозвольте відрекомендуватись». Під час її виконання кожному військовослужбовцю пропонується відрекомендуватись. Для цього необхідно назвати ім'я або ж ту

форму імені, яка для кожного з них найбільше до вподоби. Крім того, їм пропонується назвати будь-яку асоціацію щодо них(колір, пора року, рослина, тварина тощо). Знайомство відбувається по колу, при цьому кожний наступний учасник повинен назвати ім'я тих, хто вже відрекомендувався.

Результати визначаються на основі того чи всі члени групи можуть визначити яка їх головна позитивна якість та чи є у них недоліки (негативні якості), чи можуть вони назвати ці недоліки свої хобі.

Далі була виконана вправа «Лист до себе». На окремому аркуші паперу кожен військовослужбовець написав лист самому собі, яким він бачить себе наприкінці тренінгу. Всі військовослужбовці описали свої очікування від занять, власні цілі, наскільки, в чому та як вони змінилися. Також військові записали, як в результаті яких подій вони могли б стати більш особистісно зрілим. Це стало їх листом у майбутнє, який всі вони відкрили на останньому занятті [42].

Наступною стала вправа «Двигуни мого Я». Вправа починалася із загального запитання для всіх: «Що спонукає людину до діяльності?». Після декількох відповідей всі військові попрацювали з певними мотивами власної діяльності, в основі яких лежали потреби, інтереси, нахили, бажання. Кожному військовому було необхідно проранжувати мотиви вибору професії (бажані її аспекти) та написати кілька слів, розкриваючи для себе їх сутність.

Після вправи «Двигуни мого Я» відбувалось виконання вправи «Привіт, індивідуальносте!». В ході виконання цієї вправи учасники сиділи великим колом і по черзі вітали один одного, обов'язково підкреслюючи індивідуальність партнера. Під час цієї психологічної розминки учасники налаштувалися на довірливий стиль спілкування та допомогли один одному включитися в продуктивну роботу, продемонструвавши своє добре і шанобливе ставлення до усіх членів групи. При виконанні цієї вправи психологу потрібно звертати особливу увагу на те, якими словами кожен військовослужбовець вітає свого партнера, на його манеру встановлювати контакт і стиль взаємодії[43; 44].

Останньою стала вправа «Автопортрет», в ході якої кожен учасник упродовж 5-7 хвилин складав детальну психологічну самохарактеристику, що містить не менше 10-12 ознак. Після написання характеристик військовослужбовці здали їх психологу, який, перемішавши аркуші, зачитував «автопортрети». Інші члени групи, за текстом, впізнавали автора. Члени групи вносили корективи в автопортрет інших учасників (декілька штрихів до особливостей характеру), які вони помітили під час занять.

Після закінчення створеної програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій потрібно визначити її ефективність, розглянувши результати вправ, що буде зроблено в наступному підрозділі цієї роботи, шляхом повторення емпіричного дослідження психологічної готовності військових, які брали участь в програмі, на основі вже використаних раніше методик.

3.2. Динаміка рівнів розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій

Оскільки необхідно визначити результативність розробленої програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій, то участь в емпіричному дослідженні, яке відбулось після завершення розвивальної програми будуть приймати тільки ті військовослужбовці, що виконували вправи в ході програми.

Результативність розробленої програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій вимагає аналізу результату запропонованих вправ. Оцінку виконання вправ

розвивальної програми, наведено в табл. 3.2, де відмінно – (10, 9, 8) балів; добре – (7, 6, 5) балів; середньо – (4, 3) бали; слабо – (2, 1) бали.

Таблиця 3.2

Оцінка виконання вправ розвивальної програми

Назва вправи	№ військовослужбовця				
	3	5	7	10	12
«Дозвольте відрекомендуватись»	10	10	9	7	8
«Лист до себе»	7	9	10	10	9
«Двигуни мого Я»	10	9	9	10	9
«Привіт, індивідуальності!»	7	10	9	8	9
«Автопортрет»	8	9	9	9	7

Джерело: власна розробка автора.

Аналізуючи оцінку виконання вправ розвивальної програми кожного окремого військовослужбовця можна отримати такі висновки:

1. Всі військовослужбовці виконали вправи на відмінному та високому (доброму) рівні.
2. П'ятий та сьомий військовослужбовець дуже добре виконали вправи програми розвитку психологічної готовності.
3. Найгірший результат, під час виконання вправ розвивальної програми, показав третій військовослужбовець.

Далі відбулось емпіричне дослідження розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій вже після впровадження розвивальної програми. Хід всіх його методик співпадає з їх попереднім виконанням, тому не був пояснений окремо, бозмінились лише результати та їх інтерпретації.

В ході виконання методики «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова), після впровадження розвивальної програми, було виявлено, що третій, п'ятий, сьомий

та дванадцятий військовослужбовець збільшили їх рівень психологічної готовності з низького до середнього. Тепер вся група військовослужбовців (100%) має середній чи високий рівень психологічної готовності до ведення бойових дій. Порівняльну стовпчикову діаграму, яка показує кількість військовослужбовців з середнім чи високим рівнем психологічної готовності, наведено на рис. 3.2.

Рис. 3.2 Порівняльна стовпчикова діаграма рівня психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій

Джерело: власна розробка автора.

Отже, аналізуючи дані рис. 3.2 стає зрозуміло що рівень психологічної готовності військовослужбовців зріс на 33%, що доводить ефективність обраних розвивальних вправ.

Наступною було виконано методику «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців» (В. Клочков), що виявило сформованість та обмежену сформованість соціально-психологічних передумов психологічної стійкості усіх військовослужбовців, хоча до виконання вправ розвивальної програми таких було тільки 75% (рис. 3.3.).

Рис. 3.3 Порівняльна стовпчикова діаграма рівня сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості

Джерело: власна розробка автора.

Аналізуючи дані рис. 3.3 стає зрозуміло що рівень сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості, після виконання програми, зріс на 25%, що доводить ефективність обраних розвивальних вправ.

Далі було виконано методику «Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням», що дозволило виявити добре виражені ознаки психологічної готовності до виконання завдань за призначенням у всіх військовослужбовців. До виконання вправ розвивальної програми 25% військовослужбовців мали середній рівень вираженості цих ознак.

Порівняльну стовпчикову діаграму, яка показує кількість військовослужбовців з добре вираженими ознаками психологічної готовності до виконання завдань, наведено на рис. 3.4.

Рис. 3.4 Порівняльна стовпчикова діаграма кількості військовослужбовців з добре вираженими ознаками психологічної готовності до виконання завдань

Джерело: власна розробка автора.

Аналізуючи дані рис. 3.4 стає зрозуміло що кількість військовослужбовців з добре вираженими ознаками психологічної готовності до виконання завдань, зросла на 25%, що доводить ефективність обраних розвивальних вправ.

Методика «Дослідження основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії» виявила, що тепер всі військовослужбовці готові до захисту України від військової агресії, хоча раніше таких було тільки 67%.

Порівняльну стовпчикову діаграму, яка показує кількість військовослужбовців, які готові до захисту України від військової агресії, наведено на рис. 3.5.

Рис. 3.5 Порівняльна стовпчикова діаграма кількості військовослужбовців, які готові до захисту України від військової агресії

Джерело: власна розробка автора.

Аналізуючи дані рис. 3.5 стає зрозуміло що кількість військовослужбовців, які готові до захисту України від військової агресії, зросла на 33%, що доводить ефективність обраних розвивальних вправ.

Всі результати використання методик емпіричного дослідження після впровадження програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій, кращі ніж ті що були до проходження створеної розвивальної програми. Загальна висока ефективність всіх обраних вправ доводить високу ефективність програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій в цілому.

Висновки до розділу 3

Отже, на основі вправ «Дозвольте відрекомендуватись», «Автопортрет», «Лист до себе», «Двигуни мого Я» та «Привіт, індивідуальності!» було розроблено програму розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій, основною метою якої визначено зростання рівня психологічної готовності групи військовослужбовців та рівня сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості в бою, збільшення вираженості ознаки психологічної готовності до виконання завдань за призначенням. Третій, п'ятий, сьомий, десятий та дванадцятий військовослужбовці стали учасниками розробленої розвивальної програми, бо показали найгірші результати під час проходження попереднього емпіричного дослідження.

Після проходження обраними військовими програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій, повторно відбулось емпіричне дослідження. Це дослідження виявило високу ефективність створеної розвивальної програми, бо рівень психологічної готовності всіх військових, що брали в ній участь, значно виріс.

ВИСНОВКИ

Отже, високий рівень психологічної готовності військовослужбовця має формуватися та підтримуватися на усіх етапах функціонування підрозділу та частини (підготовки, постановки, відновлення). Модель психологічної готовності військовослужбовців до ризику під час бойового розгортання включає такі компоненти, як здатність до вольових зусиль (мобілізація), військове братерство, професійна ідентичність та витривалість.

Було проведено емпіричне дослідження розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій, яке відбувалось на основі декількох методик, що допомогли виявити рівень психологічної готовності групи військовослужбовців; сприяли визначенню рівня сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості в бою; дозволили оцінити рівень готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням; розкрили основні складові готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії.

Серед показників, які були виявлені внаслідок аналізу даних, отриманих в ході виконання методик емпіричного дослідження, потрібно згадати такі, як: високий загальний рівень групи військовослужбовців в контексті їх психологічної готовності до ведення бойових дій (67% готові воювати) та високий загальний рівень психологічної стійкості групи військових (75%); більшість з військовослужбовців (75%) мають добре виражені ознаки психологічної готовності до виконання завдань за призначенням, а третій, сьомий та десятий військовослужбовець (25%) мають середній рівень вираженості цих ознак; більшість військовослужбовців (58%) вважають зовнішніх ворогів України їх особистим ворогом; третина військовослужбовців (33%) швидше не готові, ніж готові до захисту України від військової агресії; половина військовослужбовців (50%) прагне захищати свою родину та свій дім, а третина військовослужбовців (33%) мають сумніви у готовності захищати

Україну від військової агресії, бо вважають що ЗСУ недостатньо забезпечені (озброєні) для впевненості у перемозі.

Емпіричне дослідження виявило необхідність зростання рівня психологічної готовності третього, п'ятого, сьомого, десятого та дванадцятого військовослужбовця, тому, на основі вправ «Дозвольте відрекомендуватись», «Автопортрет», «Лист до себе», «Двигуни мого Я» та «Привіт, індивідуальності!», було розроблено програму розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій, основною метою якої визначено зростання рівня психологічної готовності групи військовослужбовців та рівня сформованості соціально-психологічних передумов психологічної стійкості в бою, збільшення вираженості ознаки психологічної готовності до виконання завдань за призначенням.

Всі результати використання методик емпіричного дослідження вже після впровадження програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій, виявилися кращими за попередні, що вказує на зростання загального рівня психологічної готовності учасників розвивальної програми. Висока ефективність всіх обраних вправ доводить високу ефективність й самої програми розвитку психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців до ведення бойових дій в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Самойленко О., Лисак П. Психологічна готовність особистості як предмет наукового дослідження. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки*. 2019. Вип. 13. №. 2. С. 232-243.
2. Фурман, А. В., Фурман О. Є. Методологічна організація психології як сфери миследіяльності. *Психологія і особистість*. 2021. № 2. С. 9-45.
3. Кириченко А. Феноменологія категорії «психологічна готовність особистості до діяльності» у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. Вип. 1. №. 54. С. 114-120.
4. Гірняк А., Пивошук Н. Психологічна готовність до конструктивної соціальної взаємодії як ресурс міжособистісного порозуміння. Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 4-5 листопада 2022 р.) в 2 т. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. Т. 2. 244 с. 2022. С. 9.
5. Томчук М. Методологічні засади дослідження та формування психологічної готовності особистості до діяльності. *Психологія і суспільство*. 2010. №. 4. С. 41-46.
6. Волуйко О. М. Психологічна готовність до інноваційної діяльності та індивідуально-стильова саморегуляція поліцейських. *Право і безпека*. 2018. №. 3. С. 51-56.
7. Дубина В. В. Психологічна готовність військовослужбовця як об'єкт психологічного забезпечення бойової діяльності. *Науково-педагогічний вісник*. 2019. №. 18. С. 43-47.
8. Стасюк В. В., Примак П. Т., Хміляр О. Ф. Психологічне забезпечення професійної діяльності саперів-миротворців : навч. посіб. Ніжин : вид-во «Аспект-Поліграф», 2009. 160 с.

9. Кокун О. М. таін. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб.К. : 7БЦ, 2021. 170 с.
10. Колесніченко О. С. Мацегора Я. В. Воробйова В. І. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України 103 до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації: монографія. Харків : Національна акад. НГУ, 2016. 335 с
11. Юркова О. Аналіз функціонального компонента психологічної готовності військовослужбовців до бойової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. Вип. 55. №. 2. С. 137-144.
12. Богуш О. Ю., Корнійчук О. О. Особистісна готовність до змін у діяльності військового лідера. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. №. 2. С. 59-64.
13. Кокун О. М. Зміст та структура психологічної готовності фахівців до екстремальних видів діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць*. 2010. Вип. 7. С. 182–190.
14. Кіричевська Е. Професійно-психологічна придатність військового персоналу до виконання завдань за призначенням в контексті стратегіальної готовності до бойових дій в сучасних умовах ведення війни. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. Вип. 78. №. 2. С. 81-88.
15. Капосльоз Г. Психологічна готовність військовослужбовців до бойової діяльності: системний підхід щодо діагностування, формування та підтримання станів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. Вип. 2. №. 72. С. 47-57.
16. Тімченко О. В. таін. Автоматизований психодіагностичний комплекс визначення професійної придатності кандидатів на військову службу у внутрішні війська МВС України і навчання у вищих військових навчальних закладах МВС України: монографія. 2016.

- 17.Мась Н. М., Сафін О. Д. Вплив соціально-психологічних характеристик особистості військовослужбовця на його уявлення про ризик і психологічну готовність до нього. *Вісник КНУ. Серія: Військово-спеціальні науки*. 2022. Вип. 2. №. 50. С. 50-53.
- 18.Самойленко О., Дацков А., Заболотний С. Аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних авторів на поняття психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки*. 2019. Вип. 12. №. 1. С. 288-300.
- 19.Осьодло В. І., Грилюк С. М., Тютюнник Л. Л. Сучасний стан і перспективи психологічного забезпечення в Збройних Силах України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. №. 1. С. 89-98.
- 20.Костюкова В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження психологічної готовності майбутніх військовослужбовців до професійної діяльності. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. №. 5. С. 37-47.
- 21.Про затвердження Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту : Наказ М-ва оборони України від 12.09.2022 р. № 272. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1088-22#Text>(дата звернення: 30.09.2024).
- 22.Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України : Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 16.10.2021 р. № 305. URL: <https://dovidnykmpz.info/psycho/nakaz-holovnokomanduvacha-zs-ukrainy-vid-18-10-2021-305-pro-zatverdzhennia-instruktsii-z-orhanizatsii-psykholohichnoho-zabezpechennia-osobovoho-skladu-zbroynykh-syl-ukrainy/> (дата звернення: 30.09.2024).

23. Prykhodko I. et al. The psychological readiness model of military personnel to take risks during a combat deployment. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021. Vol. 12. №. 3. С. 64-78.
24. Шебанова В. І., Нікітенко Г. Особливості мотивації військовослужбовців до військово-професійної діяльності. Інсайт: психологічні виміри суспільства. 2019. №. 2. С. 31-36.
25. Шафорост А., Шафорост С. Психологічна готовність водіїв бойових машин до виконання бойових завдань: актуалізація проблеми. *Herald of Kyiv Institute of Business and Technology*. 2023. Т. 49. №. 1-2. С. 98-109.
26. Нікітенко Г. Оптимізація психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби. *Psychological Prospects Journal*. 2019. №. 34. С. 175-193.
27. Способи посилення мотивації студентів закладів вищої освіти для підвищення якості навчального процесу. Б.Ю. Силенко, Г.Я. Силенко, Ю.І. Силенко, О.А. Писаренко, Л.О. Лугова. *Медична освіта за новими стандартами: виклики та інтеграція в міжнародний освітній простір* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 30 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 220–222.
28. Yurkova O. Components, criteria and indicators of psychological readiness of tank units soldiers. *Scientific Journal of Polonia University Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej PNAP*. 2021. Vol. 49, №. 6. P. 139-145.
29. Алещенко В., Юркова О. Кількісний та якісний аналіз стану психологічної готовності військовослужбовців танкових підрозділів до виконання бойових завдань. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Вип. 4. №. 68. С. 5-15.
30. Кириченко Р. В., Колодязна А. В. Психологічна готовність студентів до професійної діяльності. *Габітус. Серія: Психологія*. 2023. Вип. 56. С. 217-223.
31. Рибчинська Т. Складові психологічної готовності молоді до військової служби. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. №. 126. С. 124-130.

- 32.Медична біологія / За ред. В. П. Пішака, Ю. І. Бажори. Підруч. Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. 656 с. : іл. ISBN966-7890-35-X.
- 33.Баранова С. В. Відповідальність як репрезентація архітектури внутрішнього світу особистості. *Психологічні перспективи*. Вип. 29, 2017. С. 13-20
- 34.Дикун В. Г., Мороз В.М., Стасюк В. В. Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил) : навч.-метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 383 с.
- 35.Захарченко О. О., Стуліка О. Б. Ціннісні орієнтації як фактор соціально психологічної адаптації військовослужбовців до умов мирного життя. Актуальні проблеми сучасної психології : матеріали II Всеукраїнської наукової інтернет-конференції 15 жовтня 2021. Одеса, 2021. С. 40-45.
- 36.Пенькова Н. Є. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності у процесі проведення антитерористичної операції: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, НАНГ України. Харків, 2015. 215 с.
- 37.Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців десантно-штурмових військ збройних сил України до діяльності у бойових умовах: дис. ... канд. філософ. наук : 05.00.03. Київ, НУОУ України. Київ, 2023. 281 с.
- 38.Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України: навч.-метод. посіб./ В. Ключков.К.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 325 с.
- 39.Каламаж Р.В. Когнітивно-стильовий вимір у психологічних дослідженнях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Психологія і педагогіка. 2012. Вип. 20. С. 32–40.
- 40.Професійно-психологічний тренінг військовослужбовців Національної гвардії України : монографія / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько, Н. В. Юр'єва / за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків : НАНГУ, 2019. 194 с.

- 41.Бродовська А. В. Методи формування групової згуртованості. *Психологічні дослідження: наукові праці викладачів і студентів соціально-психологічного факультету*. 2017. Вип. 9. С. 16-18.
- 42.Військова педагогіка: історія, теорія, практика : навч. посіб. / Н. В. Замотаєва. Київ : Альфа Реклама, 2021. 364 с.
- 43.Кличковський С. О. Програма розвитку навичок міжособистісної взаємодії в контексті покращення соціально-психологічного клімату групи. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ГС Костюка НАПН України. Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2019. Вип. 1. №. 53. С. 68-74.
- 44.Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психологічне узмістовлення взаємообміну у контексті соціальної взаємодії. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2018 р. Тернопіль : Економічна думка, 2018. С. 333–336.

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристики військово-професійної діяльності методики
«Дослідження психологічної готовності військовослужбовців до виконання
завдань за призначенням»:

1. Володіння професійними знаннями, уміннями (професійна теоретична підготовка).
2. Уміння використовувати здобуті знання у процесі виконання службових обов'язків (професійна практична підготовка).
3. Ставлення до виконання службових обов'язків.
4. Точність і безпомилковість професійної діяльності.
5. Здатність успішно працювати в напружених і складних ситуаціях.
6. Надійність і витривалість у ході виконання довгострокових робіт.
7. Службова і військова дисципліна.
8. Професійна надійність.
9. Результати діяльності (ефективність).
10. Особистісні якості.
11. Здатність до співпраці.
12. Уміння самостійно працювати.
13. Поступове підвищення рівня військової професійної діяльності (професійне зростання).
14. Перспективи подальшого професійного зростання.
15. Готовність до успішного виконання завдань за призначенням.
16. Усвідомлення мети війни (воєнного конфлікту).
17. Готовність до самопожертви в ім'я Батьківщини.
18. Дотримання здорового способу життя.
19. Навченість психологічним методам надання самота взаємодопомоги.
20. Усвідомлення небезпеки для власного життя.
21. Усвідомлення свого обов'язку, відповідальності.
22. Готовність до ризику.

23.Сміливість, рішучість.

24.Здатність до саморегуляції психологічного стану.

25.Адекватність оцінювання своїх можливостей.

26.Впевненість у собі.

27.Мотивація до виконання завдань.

Додаток Б

Твердження для оцінки в ході виконання методики «Дослідження психологічної готовності особистості фахівця екстремального виду діяльності» (Н. Пенькова):

1. Зміна умов бойової діяльності не завдає мені незручностей.
2. Професійна честь та гідність для мене не настільки значні, щоб змусили виконувати дії, небезпечні для життя.
3. Інколи мені важко наважитися на дії в небезпечних ситуаціях без додаткового зовнішнього спонукання.
4. Моє вміння спілкуватися з членами військового колективу допомагає виконувати складні бойові завдання.
5. Мені не завжди вдається впливати на події, що відбуваються.
6. Почуття обов'язку не є для мене важливим мотиватором для виконання поставлених бойових завдань.
7. Будь-яке нове завдання викликає в мене передчуття неприємностей.
8. Іноді мені важко втілювати свої ідеї в життя, бо вони здаються мені нездійсненними.
9. Я завжди тією чи іншою мірою усвідомлюю вплив моїх дій на оточення.
10. Інколи події, що виникають у небезпечних ситуаціях, викликають у мене страх та розгубленість.
11. У небезпечних ситуаціях я невпевнений у своїх колег, бо вони не здатні мене підтримати і заспокоїти.
12. Під час очікування бойових дій я заздалегідь намагаюся уявити послідовність своїх дій у разі будь-якого їх розвитку.
13. Інколи я ухилявся від виконання своїх обов'язків через те, що боявся не впоратися.
14. На мою думку, недоцільно замислюватися над тим, як мої дії позначаються на якості виконання поставленого завдання.
15. Під час виконання бойового завдання я інколи недостатньо швидко приймаю рішення.

16.Усвідомлення суспільної значущості моїх дій не впливає на якість виконання поставлених бойових завдань.

17.Я ефективно дію в бойових умовах завдяки власній цілеспрямованості, а не зовнішньому контролю з боку командирів (начальників).

18.Я вважаю, що одноосібна діяльність є більш результативною, ніж спільна.

19.Нездатність точно спрогнозувати результат дій не заважає мені виконувати поставлені бойові завдання.

20.В небезпечних ситуаціях мені більш притаманні відчайдушні вчинки, ніж ретельно продумані дії.

21.Я не можу звернутися зі своїми проблемами до будь-кого, бо відчуваю страх, що це коли-небудь буде використано проти мене.

22.У разі прийняття важливого рішення мене охоплює страх, що раптом я помиляюся.

23.Під час прийняття рішення в небезпечній ситуації (бою) я не маю часу замислюватися над тим, як це позначиться на оточенні.

24.Я сумніваюся, що можу покладатися на підтримку колег у бойових умовах (небезпечній ситуації).

25.Я чітко уявляю, як вирішувати проблемні питання, що виникають у бойових умовах (небезпечних ситуаціях).

Додаток В

Питання та варіанти відповідей анкети для вивчення основних складових готовності військовослужбовців до захисту України від військової агресії:

1. Чи вважаєте Ви зовнішніх ворогів України своїм особистим ворогом?

- 1) так;
- 2) ні;
- 3) важко відповісти.

2. Як Ви оцінюєте особисту готовність до захисту України від військової агресії?

- 1) повністю готовий;
- 2) швидше готовий, ніж не готовий;
- 3) швидше не готовий, ніж готовий;
- 4) не готовий;
- 5) важко відповісти.

3. Якщо готові (швидше готові), то вкажіть чим це зумовлено?

- 1) захист Батьківщини – мій обов'язок;
- 2) прагну захищати територіальну цілісність України;
- 3) прагну захищати свій народ, свою культуру;
- 4) прагну захищати свою родину, свій дім;
- 5) інше.

4. Чим зумовлені Ваші сумніви у готовності захищати Україну від військової агресії?

1) держава погано піклується про своїх захисників (низький рівень соціальних гарантій);

2) не впевненій у здатності командирів (начальників) приймати правильні рішення в бойовій обстановці (їх професійній компетентності);

3) не впевнений у професійній підготовленості підлеглих до ведення бойових дій;

4) збройні Сили України недостатньо забезпечені (озброєні) для впевненості у перемозі;

5)не впевнений в обіцянках держави піклуватися про мене (мою сім'ю) у випадку загибелі (каліцтва);

6)не хочу ризикувати своїм здоров'ям та життям;

7)інше.

5.Як би Ви оцінили рівень боєготовності Вашого військового підрозділу за 10-бальною шкалою (1 – найнижчий рівень, 10 – найвищий рівень)?

Додаток Г

Твердження для оцінки в ході виконання методики «Дослідження рівня психологічної стійкості військовослужбовців»(В. Клочков):

- 1.Я не готовий протистояти труднощам військової служби в умовах війни.
- 2.Я готовий захищати Україну від ворога.
- 3.Я не впевнений у своїй спроможності виконувати бойові завдання.
- 4.Я готовий проявити розумну сміливість під час виконання бойових завдань.
- 5.Я впевнений у своїх командирах.
- 6.Я не впевнений у своїх товаришах по службі.
- 7.Я здатний у бойових умовах активізувати мислення, увагу, пам'ять.
- 8.Я не здатний проявити винахідливість та ініціативу в бойових умовах.
- 9.Я здатний зберігати самовладання і контролювати власний страх у бойових умовах.
- 10.Я не здатний переборювати втому й інші відчуття фізичного дискомфорту.
- 11.Я здатний долати фізичну втому та психічне виснаження.
- 12.У ході виконання бойових завдань відчуваю підвищення емоційного збудження, азарт.
- 13.Я не здатний зберігати самовладання під час вирішення бойових завдань.
- 14.У бойових умовах я готовий шукати шляхи вирішення проблем, що виникають.
- 15.Я переконаний у перемозі над ворогом.
- 16.Я готовий до самопожертви заради перемоги над ворогом.
- 17.Я переживаю (відчуваю) ненависть до ворожої нації.
- 18.Я не готовий знищувати ворожу націю.
- 19.Я переконаний у своїй моральній та духовній перевазі над ворогом.
- 20.Я не впевнений у своїй військово-професійній перевазі над ворогом.

21.Я впевнений у високій значущості діяльності власного військового підрозділу у справі захисту України.

22.Я готовий до захисту України у складі свого військового підрозділу.

23.У бойових умовах я не зможу надати необхідну підтримку іншим.

24.Я здатний надихнути своїм прикладом інших.